

Nr 5.

Ankom till Riksdagens kansli den 13 mars 1913 kl. 8 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, angående herr Palmstiernas motion, nr 233, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om åläggande för arbetsgivare vid vissa större arbetsföretag att till gagn för sina arbetare vidtaga i motionen ifrågasatta anordningar.

I motion inom Andra kammaren, nr 233, har herr *Palmstierna* hemställt, att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt de inom civildepartementet den 19 januari 1912 för verkställande av utredning och avgivande av förslag till åtgärder med avseende å de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden tillkallade sakkunniga, att taga i motionen berörda spörsmål under övervägande samt framkomma med de förslag, vartill en utredning i ärendet må föranleda.

Till stöd för denna hemställan har motionären anført följande.

Vid flera tillfällen har det i riksdagen erinrats om det bekymmersamma läge, vari arbetare, vilka önska deltaga i utförandet av kraftstationer i vattenfallen eller framdragandet av järnvägslinjer genom ödemarker kunna komma. Redan så snart det blivit bekant, att ett företag av dylikt slag skall igångsättas, händer det ofta, att arbetarskaror långt i förväg, innan arbetet börjar, strömma till orten fjärran ifrån för att

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 13 saml. 4 avd. 5 häft. (Nr 5.) 1

förvissa sig om förtjänst. Mången gång kan blott ett fåtal av de anlända erhålla plats, och de övriga måste åter börja sin mödosamma vandring efter andra arbetstillfällena, under tiden förbrukande sina hopsparade slantar.

Det är givetvis ur många synpunkter beklagligt, att dylika förhållanden skola förekomma, men man torde näppeligen kunna göra något åt saken, förrän arbetsledningen på orten erhållit den behövliga arbetsstyrkan. Då bör det förhindras, att arbetarna fortfara att strömma till platsen i ovetenhet att arbete icke vidare kan beredas dem. Det borde följaktligen stadgas skyldighet för resp. arbetsgivare att på lämpligt sätt t. ex. genom länets arbetsförmedling och meddelanden till arbetartidningarna underrätta om att flera arbetare icke kunna antagas.

De arbetare, vilka fått anställning, ha i regel stora svårigheter att bereda sig en dräglig tillvaro. Bostäder äro icke uppförda åt dem och om utrymme lämnas i gårdarna, så ligga dessa ofta spridda på långa avstånd från varandra och från arbetsplatsen, varjämte hyran för bostaden av ortsinvånare uppskrivas så högt som möjligt. Ofta nog få arbetarna sommartiden nöja sig med risikojer i skogen eller lador, vilka icke kunna utestänga kölden, när vintern inträder. Har man sett, hur det tillgår vid dessa arbetsplatser, finner man det oundgängligt att snarast möjligt söka hindra att dylika missförhållanden få fortfara. Arbetsgivarna böra genom lag åläggas ansvar att upplåta lämpligt husrum åt de arbetare, vilka äro i företagens tjänst. På annat sätt torde man icke kunna vinna säkerhet för att denna skyldighet, som moraliskt åligger dem, allestädes utföres.

Jag vill erinra därom, att det preussiska arbetsministeriet på grund av framställningar från åtskilliga föreningar med allmännyttigt syfte, med hänsyn till förestående stora kanalarbeten år 1907, utfärdat en förordning, (bil.), vari föreskrives såväl att arbetsgivaren skall bereda bostad som huru denna bör vara beskaffad, varjämte bestämmelser om pris och av hygienisk art också utfärdas. Föreskrifter av motsvarande beskaffenhet torde även för vårt lands vidkommande vara ytterst behöfliga.

Det stannar emellertid inte härmed. När ett stort antal arbetare slå sig ned på en ort, där tillgången av föda redan förut är begränsad, komma prisen på livsmedel till följd av den stegrade efterfrågan att ökas. Jag har varit i tillfälle att erfara, att högre pris, än de i Stockholm brukliga, under sådana förhållanden kunna få erläggas av arbetarna. För dessa blir det härvid svårt att draga sig fram med den knappa lö-

nen, och bidrag till uppehälle åt i hemorten kvarvarande familjer är icke att tänka på. Liksom i fråga om bostaden bör arbetsgivaren vara förpliktigad att tillhandahålla arbetarna i företags tjänst föda till rimligt pris under förhållanden, vilka utesluta tillämpning av något slags trucksystem. Omnämnda preussiska förordning hade också uppmärksammat denna sak, såsom framgår av dess första artikel.

För människornas välbefinnande på orten är det likväl icke nog med att tjänlig bostad och föda stå till buds. Goda förströelser och tillfälle till andlig odling samt skydd mot alkoholfaran behöver också beredas dem. Säkerligen kommer härigenom själva arbetet att gagnas, då en nykter arbetarstam, som märker, att trevnad anordnas, med större lust går till sitt dagliga värv än den, som känner sig uppfattad blott som en varelse, ur vilken till minsta pris största arbetskvantitet utpressas. Ut i den nyssnämnda preussiska förordningen, till vilken jag även i detta avseende hänvisar, hade man omsorgsfullt beaktat denna sak och intagit stadganden om föreläsningar, vandringsbibliotek, musikaftnar o. a.

Det, som här anförts, berör visserligen olika sidor av förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare, men hänför sig endast till de speciella förhållanden, vilka råda vid större byggnadsarbeten av nämnt slag å avsidet belägna orter, varför spørsmålet bör vinna enhetlig behandling. Lämpligast torde vara, att detsamma blir föremål för utredning och prövning av de inom civildepartementet den 19 januari 1912 tillkallade sakkunniga, vilka ha till uppgift att verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende å de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden.

De i motionen ifrågasatta åtgärderna avse, såsom av motiveringen framgår, speciella arbetsföretag, vilkas art dock icke blivit fullt klart angiven. Att döma av de anförda exemplen torde emellertid åsyftas större och mera tillfälliga företag, företrädesvis i obygder eller glest befolkade trakter. Hit torde, förutom av motionären omnämnda exempel, utförandet av kraftstationer i vattenfallen och järnvägsbyggnader, böra räknas kanalbyggnader samt mera omfattande utdickningsföretag och väganläggningar, vissa större byggnadsföretag och därmed jämförliga arbeten. Med dessa i vissa avseenden anologa torde också vissa skogs- och flottningsarbeten vara. Rörande arbets- och lefnadsförhållandena vid dessa förstnämnda arbeten pågår emellertid, på grund av vid 1912 års Riksdag fattat beslut, inom socialstyrelsen utredning av delvis den art, som i förevarande motion begäres.

*Utskottets
yttrande.*

De olika åtgärder, som i motionen ifrågasatts, röra dels tillströmningen av arbetskraft till företag av här behandlad natur, dels ordnandet av bostads- och livsmedelsförhållandena för vid dem anställda arbetare, dels slutligen vidtagandet av vissa kulturella åtgärder till arbetarnas trevnad.

Behövligheten av att en utredning igångsättes rörande de förhållanden, för vilka motionären påyrkar åtgärder, synes utskottet vara obestridlig, då missförhållanden uppenbarligen kunna förekomma och även i verkligheten förekommit vid ifrågavarande arbetsföretag. Arbets- och levnadsförhållandena torde för övrigt vid här behandlade företag i flera avseenden vara likartade med dem, under vilka skogsarbetarne leva, och varom, som ovan nämnts, Kungl. Maj:t med anledning av vid 1912 års Riksdag fattat beslut föranstaltat om utredning.

De åtgärder till missförhållandenas avhjälpande, som kunna vidtagas, torde till sin beskaffenhet bliva beroende på huruvida företagaren är staten eller dess organ, statsunderstödda eller med hjälp av statslån utförda företag eller helt enskilda arbeten. Motionären synas åsyfta samtliga arbeten av nämnd beskaffenhet, oavsett vem som är företagare.

Beträffande först tillströmningen av arbetskraft till de arbetsföretag, varom här är fråga, vill utskottet framhålla betydelsen av att den offentliga arbetsförmedlingen i största möjliga utsträckning anlitas vid arbetarnas anställande. För alla allmänna arbeten och i all synnerhet för statens egna företag böra givetvis de organ, staten själv skapat, vid antagandet av arbetare komma till användning. I fråga om statens ställning som arbetsgivare gjorde också den arbetsförmedlingskonferens, som den 12—14 december 1912 sammanträdde inom kommerskollegium, följande uttalande:

»Konferensen, som redan tidigare i sammanhang med frågan om anställning av fast anställt manskap till armén eller marinen framhållit vikten av att staten i sin egenskap av arbetsgivare anlitar den med statsmedel understödda och under statskontroll stående offentliga arbetsförmedlingen, vill ytterligare påyrka, att vederbörande, som hava att antaga nya arbetskrafter för statens räkning, måtte, när särskild form för anställningen icke är fastställd, i första hand hänvända sig till närmaste kontor av Sveriges offentliga arbetsförmedling.»

För att förhindra en alltför stor tillströmning av arbetskraft till företag, som äro avsides belägna, böra åtgärder redan före arbetets påbörjande vidtagas. I annat fall riskerar man, som motionären framhållit,

att ett ofta stort antal arbetare reser dit, utan att arbete kan beredas dem. Därigenom uppstå icke blott svåra missförhållanden för ifrågasvarande arbetare, utan även obehag för befolkningen i den trakt, där arbetet försiggår. Arbetsledningen bör därför redan innan företaget igångsättes sätta sig i förbindelse med närmaste arbetsförmedlingskontor, som då också kunde, om så erfordrades, upprätta en filial på arbetsplatsen. Därigenom komme arbetsanställningen att ske i anslutning till arbetsförmedlingsanstalterna i hela landet och genom dem erfordrerlig arbetskraft erhållas på närmaste håll samt därefter upplysningar lämnas, när arbetsstyrkan är fulltalig. I samband med förskottering av resekostnader för medellösa arbetssökande, vartill 1912 års Riksdag beviljade anslag, torde även ett övervakande av tillströmningen av arbetskraft kunna äga rum.

Vad enskilda företagare beträffar, torde de åtminstone kunna åläggas att meddela underrättelse till arbetsförmedlingen, när arbetsstyrkan är fulltalig.

Vad vidare bostadsförhållandena angår, har, enligt vad utskottet inhämtat, vid de arbetsföretag, som direkt handhavas av vattenfallsstyrelsen och järnvägsstyrelsen, vissa åtgärder pläгат vidtagas för att genom uppförande av baracker, där så visat sig nödvändigt, anskaffa bostäder åt arbetarna. Vid dessa statens egna arbeten torde också Kungl. Maj:t kunna förväntas även för framtiden efterse, att ifrågasvarande förhållanden ordnas på lämpligaste sätt. Vid de arbeten, som av staten utlämnas på entreprenad, samt vid statsunderstödda och med hjälp av statslån utförda företag bör Kungl. Maj:t kunna föranstalta om intagande i entreprenadkontrakten eller bland villkoren för statsunderstödet eller statslånets erhållande av föreskrifter avseende ordnandet av arbetarnas bostadsförhållanden.

För enskilda företagare däremot torde ifrågasvarande förhållanden kunna ordnas av Kungl. Maj:t med stöd av § 7 i lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912, vilken innehåller bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda närmare föreskrifter ifråga om nämnda lags tillämpning. Att även bostadsförhållandena därvid böra bliva föremål för särskild föreskrift framgår däruav, att yrkesfarekommittén i sitt förslag till lag under mom. g i § 7 intagit följande bestämmelse: »arbetare, som under längre tid sysselsättas med arbete på så stort avstånd från ställe, där bostad kan erhållas, att han icke skäligen kan begiva sig dit för erhållande av natthärbärge, bör å eller i närheten av arbetsstället äga

tillgång till lämplig plats för nattvila.» Samtliga närmare bestämmelser av ifrågavarande art blevo emellertid borttagna ur förslaget, emedan det ansågs, att de i stället borde erhålla plats i av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter. Efter vederbörlig utredning om vad som i nämnda avseende bör åtgöras torde också Kungl. Maj:t kunna förväntas komma att utfärda dylika föreskrifter.

I samband med ordnandet av bostadsförhållandena torde även böra övervägas, vad som i olika fall kan göras för att bereda arbetarna goda förströelser och tillfälle till andlig odling, såsom genom anordnande av samlingslokaler, beredande av tillgång till tidningar och litteratur samt föreläsningar och dylikt. Även i detta avseende torde vad som redan åtgjorts av vattenfallsstyrelsen och järnvägsstyrelsen kunna vara en utgångspunkt för ett fortgående på samma väg.

I fråga om tillgången på livsmedel till rimliga priser uppstå givetvis vid sådana arbetsplatser, som här äro i fråga, betydande svårigheter. Olägenheterna av fullständigt oordnade förhållanden på detta område äro emellertid så stora, att ett övervägande om vad som kan göras däremot synes utskottet böra äga rum. De åtgärder, som vidtagits i Tyskland, och för vilka redogöres i en vid motionen fogad bilaga, synas också härvid kunna giva vägledning. Lämpligt torde vidare vara, att arbetarnas egna kooperativa strävanden i detta avseende understödjas av arbetsledningen.

Vid alla statens egna företag kunna givetvis i motionen berörda frågor ordnas genom Kungl. Maj:t och vederbörande ämbetsverk. Vid av staten eller dess underlydande verk på entreprenad utlämnade arbeten torde behövliga bestämmelser kunna intagas i de kontrakt, som uppgöras, och vid av statsmedel understödda eller med hjälp av statslån utförda företag kunna liknande bestämmelser anknytas till villkoren för understödets eller lånets erhållande.

För enskildas företag torde, som ovan nämnts, Kungl. Maj:t i vissa fall kunna på administrativ väg utfärda behövliga föreskrifter. I andra fall däremot torde de förslag, till vilka en blivande utredning kommer, böra underställas Riksdagens prövning.

Motionären har föreslagit, att den utredning han begär måtte uppdragas åt de inom civildepartementet den 19 januari 1912 för verkställande av utredning och avgivande av förslag till åtgärder med avseende å de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden tillkallade sakkunniga. Då likväl i motionen upptagits även andra frågor än bo-

stadsfrågan, synes det utskottet vara lämpligare om ifrågavarande utredning uppdrages åt socialstyrelsen, som redan utförer dels utredningen rörande skogsarbetarnas arbets- och levnadsförhållanden, dels den av bostadskommittén föranstaltade utredningen rörande de faktiska bostadsförhållandena i landet, och som dessutom i sin allmänna instruktion erhållit i uppdrag att handlägga icke allenast frågor om arbetsförmedling och arbetarskydd utan även andra frågor av väsentligen social innebörd, dit bland annat räknats bostadsväsen, levnadskostnader, föreningsväsen och nykterhetsverksamhet. Givetvis bör utredningen på lämpliga punkter utföras i samråd med bostadskommittén.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet med anledning av herr Palmstiernas förevarande motion hemställa,

att Andra kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning, i vad mån beträffande vissa arbets- och levnadsförhållanden för lönearbetare vid särskilda större arbetsföretag åtgärder eller föreskrifter i ovan angivet syfte kunna vara erforderliga och lämpliga, samt, i den mån Riksdagens medverkan kräves, för densamma framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 12 mars 1913.

På utskottets vägnar:

RICKARD SANDLER.

I förevarande ärendes slutbehandling hava inom utskottet deltagit: herrar Sandler, ¹⁾Bäckström, Andersson i Hägelåkra, Olsson i Åsen, Henrikson i Heberg, Sjöberg, Westlund, Lithander, ¹⁾Nilsson i Kristianstad och Lindqvist i Kosta.

¹⁾ Icke närvarit vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Lithander*, som anförde:

Med anledning av motionärens hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag angående i motionen berörda spörsmål ber jag i fråga om reglering av tillströmning av arbetskraft få hänvisa till att ett organ redan finnes för ändamålet, nämligen den offentliga arbetsförmedlingen.

Beträffande ordnandet av bostadsförhållanden må framhållas, att Kungl. Maj:t enligt den nya yrkesfarelagen äger meddela föreskrifter, som förebygga missförhållanden i detta avseende, samt att bostadsfrågan i större omfattning är under utredning i den nu arbetande bostadskommittén.

Vad åter vidkommer ordnandet av frågan om livsmedel, ligger det i sakens natur, att den, som har arbetet om hand, måste sörja för tillgång på livsmedel vid arbetsplatser, om överhuvud taget något arbete skall kunna äga rum, och synas särskilda bestämmelser härom icke böra av statsmakterna utfärdas.

Slutligen anser jag, att i motionen omnämnda kulturella åtgärder ej heller böra göras till föremål för lagstiftning i föreliggande fall.

På grund av vad nu anförts hemställer jag,

att herr Palmstiernas motion nr 233 ej måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.